

"מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה" - שיטת הרמח"ל

בגמרא מסכת בבא קמא נ, א נאמר שנחוניא חופר שיחין גמל חסד עם ישראל כשדאג להם לאספקת מים, ולפיכך ניצלה בתו כשנפלה לבור. וממשיכה הגמרא: "אמר רבי אחא: אף על פי כן מת בנו בצמא, שנאמר: וסביביו נשערה מאוד, מלמד שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה. ר' נחוניא אמר מהכא: אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו. אמר ר' חנינא: כל האומר הקב"ה ורתן הוא - יותרו חייו, שנאמר: הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט".

רגילים לפרש: היות והצדיקים מעלתם גדולה ניכר בהם אפילו פגם קטן, והם נענשים עליו לפי מדרגתם שהרי יכלו להבחין בו. כלומר, לפי הנחה זו אכן אצל רשעים או בינוניים לא היה נחשב הפגם הזה לפגם לפי מדרגתם, ולא היו נענשים עליו, כי העונשים והדרישות משתנים ומדרגים לפי מדרגות האדם. וכן מוכח בתשובות הגאונים הרכבי סימן שעה, ומסביר שם שהוא מפני שאחרים לומדים ממעשיהם ומקיישים עצמם אליהם. ובשיטה מקובצת ב"מ לג, א בשם ר"ח, וכן במאירי יבמות קכא, ב וב"ק נ, ב: צדיקים עונשם יותר משל אחרים. וכן מפורש במקומות רבים באחרונים, עיין ערוך לנר סנהדרין קב, א שמחשיב להם שגגות כזדונות, ואור החיים ויקרא טז, א, ומלבי"ם שמ"ב כא, יב, ועוד מקורות רבים.

אך לפי פירוש זה לוקה מידת הדין: אם אכן זהו פגם - אמנם קטן, וחטא הוא - אף אם זעיר, מדוע רשעים לא יענשו עליו? וכי מפני שחטאו חטאים גדולים יותר להם ה' על פגמים וחטאים קטנים? המפרשים שהבאנו למעלה רומזים על הסברים שונים ליישב עניין זה.

אכן נראה שהרמח"ל בספר מסילת ישרים פירש מאמר זה באופן הפוך. במידת הזהירות פרק רביעי מדגיש הרמח"ל שמידת הדין נותנת שהקב"ה ידקדק עם האדם על כל פרט ופרט, והחסד אינו אלא שמאריך את הזמן לאפשר לו לחזור בתשובה, ומקל עליו בעוד עניינים כפי שכתב שם, אבל אין ויתור על שום דקדוק של חטא. ומוכיח זאת הרמח"ל מכך שהקב"ה דקדק עם אהוביו וחסידיו על פרטים קטנים ביותר, וכפי שהאריך שם. אך לפי הפירוש הרגיל, מה ההוכחה מכאן שהקב"ה אינו מוותר על פרטים קטנים, הרי הם חסידי עליון, והוא דן אותם כפי מדרגתם?

וברור שהרמח"ל פירש את מאמר הגמרא להיפך מן המקובל. פירוש המאמר לדעתו הוא שאפילו עם צדיקים, שלכאורה הם אהובי עליון, ובכל מעשיהם הם נזהרים, ואם כן ראוי היה להקל עימם אם נכשלו בפרט קטן, הקב"ה מדקדק ומעניש ולא מוותר, כי הוא אינו ותרן; וכ"ש שבינוניים ורשעים ודאי ייפרע מהם הקב"ה אף על עוונות קטנים. ומכאן יש ללמוד כמה על האדם להזהר בדרכיו.

והנה כתב הרמח"ל בהקדמתו שלא ימצאו הרבה חידושים בספרו, וכבר העירו שכך כתב לפי ענותנותו; אבל האמת שיש חידושים רבים בספרו, והנה לפנינו אחד מהם. ועי' במהרש"ל ביש"ש ב"ק פרק חמישי סימן כג שמשמע שגם הוא הבין עניין זה כרמח"ל, עיי"ש.

חיים סבתו

***

עוד בענין "חייך קודמין" בתורה ובמצוות

במאמרו של הרב מרדכי קטן ב'המעין' האחרון "ערבות הדדית בהלכה" (עמ' 36 ואילך) דן גם בעניין הכלל "חייך קודמין" האם הוא עוסק בענייני הגוף והממון או גם בעניין קיום המצוות, וציין בהע' 26 לשו"ת מכתם לדוד לרבי דוד פארדו או"ח סי' ו-ט.

בעניין זה הרחבנו מעט בהערה בלקט יושר יו"ד מהדורתנו (מכון שלמה אומן תשע"ב) בנספח האחרון בסוף הספר, וראה שם בעיקר בהע' 7. הובאו שם דברי שערי תשובה על השו"ע או"ח סי' תפכ, ובקיצור גם בשערי תשובה שם סוף סי' תרנח, ש"אם בעסקי גופות כך (חייך קודמין) בעסקי נפשות על אחת כמה וכמה", וכן נקט גם בתפארת ישראל על המשניות (ברכות פ"ד משנה ד בבעז' תחילת אות ב), והביא ראייה מלימוד תורה שהוא קודם לבנו, ומאיסורים שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך. ועיי"ש לשונו שהוא "אהבת עצמו קדושה". וע"ע שם באורך.

ידידי הרב רועי זק הפנה אותי למאמר יסודי ומקיף בנושא: "חייך קודמים בתורה ומצוות" מאת הרב משה הלוי אייזמן שליט"א, משגיח רוחני בישיבת נר ישראל בלטימור (נדפס בקובץ "תורת האדם", מאסף לחידו"ת בהלכה על ענינים מוסריים, ניו יורק תשל"ז). וידידי הרב אוריאל בנר הפנה אותי גם למאמרו של הג"ר אשר וייס שליט"א "שנים מהלכין בדרך ויש ביניהם רק כזית מצה" (נדפס בספרו "מנחת אשר" על ההגדה).

הרב מרדכי קטן במאמרו העיר דרך אגב נקודה שאכן נראה שהיא גוף השאלה (עמ' 41): "סברת חייך קודמים שייכת רק לגבי צרכים פיסיים וכספיים, ולא בעניינים רוחניים שאינם אינטרס פרטי של האדם". הרי מצד אחד המצוות הם לתועלת האדם בעוה"ז כדי "לצרף את הבריות", והאריך על זה הרבה הרמב"ן בפירושו עה"ת בעניין מצוות שילוח הקן (דברים כב, ו), וגם קיים החשבון של השכר בעוה"ב. מצד שני עיקר קיום המצוות צריך להיות לשם שמים, לקיים רצון קונו ולהרבות כבוד שמים: "ואני נבראתי לשמש את קוני" (משנה סוף קידושין). וע"ע במהר"ל תפארת ישראל פרק שישי מש"כ על דברי הרמב"ן הנ"ל. לצד הראשון חייך קודמין גם במצוות, ולצד השני מסתבר שאין נפקא מינה מי יקיים את המצוה, ו"מיני ומיניה יתקלס עילאה" (סוטה מ, א).

עמיחי כנרתי

***

עוד בעניין מאמצי הרב שך זצ"ל לשחרור חטופי אנטבה

ישר כח לרב אוריאל בנר שליט"א על מאמרו המעניין והחשוב ('יחסם של גדולי ישראל לשחרור מחבלים להצלת חטופי אנטבה', 'המעין' גיל' 218 תמוז תשע"ז עמ' 23 ואילך). בעניין דעתו של הרב שך זצ"ל, להלן קטע מתוך רשימות זיכרונותיו של מו"ר הרב מרדכי אליפנט זצ"ל ראש ישיבת איתרי שנמצאות בידי (ולא נדפסו עדיין), שהיה קרוב לרב שך וגם בעל קשרים אצל ראשי המדינה:

"The Entebbe rescue took place on a Saturday night in July of 1976. The Thursday before, I got a phone call from Rav Shach. He asked me to come down to Bnei Brak to see him and the Steipler. [...] Rav Shach and the Steipler ruled on the basis of a Kesef Mishneh that you had to meet the terrorists' demands to free other terrorists in order to gain the release of the hostages. They knew that I knew Rabin, and they wanted me to tell him. Rabin's chief of staff Eli Mizrahi was my friend. [...] When I got to Rabin's office in Tel Aviv, he did something he never should have done. He told me, "Rabbi, between me and you, Saturday night it'll be all over." He didn't give me any more details. I told him what the Steipler and Rav Shach said. He went in and told Rabin, but it didn't make any difference. By that time it had been decided to carry out the Entebbe mission."

[תרגום: מבצע אנטבה נערך במוצאי שבת. ביום החמישי שלפניו התקשר אליי הרב שך וביקש שאבוא לבני ברק לפגוש אותו ואת הסטייפלר. הם קבעו שעל פי הכס"מ חובה לקבל את דרישות הטוריסטים ולשחרר מחבלים כדי לשחרר את החטופים. הם ידעו שאני מכיר את רבין, וביקשו שאעביר לו את הדברים. ראש הלשכה של רבין היה אלי מזרחי, והוא היה ידידי. כשבאתי למשרדו של רבין בתל אביב עשה מזרחי דבר שהיה אסור לו לעשות, הוא אמר לי 'הרב, שיישאר בינינו, במוצאי שבת הכל כבר יהיה גמור'. הוא לא הוסיף שום פרטים. מסרתי לו את מה שביקשו ממני למסור הסטייפלר והרב שך, והוא הלך ואמר את זה לרבין, אך זה כבר לא שינה דבר. באותה שעה כבר הוחלט לעשות את מבצע אנטבה.]

מעדותו של הרב שטנצל המובאת במאמר (שם עמ' 33) עולה שהוא פנה לרב גריינמן בתפילת שחרית ביום חול בזמן קריאת התורה, נראה שגם זה היה ביום חמישי שלפני המבצע (וכנראה ישנה טעות במה שכתב שהמבצע היה "בלילה שלאחריו"). באותו בוקר שוחח הרב גריינמן עם הרב שך. אם נניח שהרב אליפנט נפגש עם הרב שך לאחר שיחה זו (שהרי הגיע לבני ברק מחוץ לעיר), הרי יש להסיק שאע"פ שהרב שך לא רצה ללכת לרבין בעצמו (כפי שמפורש שם) - דעתו בנושא לא השתנתה, והוא דאג שדעתו תגיע לידיעתו של ראש הממשלה.

באשר לכסף משנה, מן הסתם הכוונה לכסף משנה הלכות רוצח פרק א הלכה יד, המביא את דברי ההגהות מיימוניות בשם הירושלמי (שהוזכרו במאמר) שחובה להיכנס לספק סכנה כדי להציל חברו מוודאי סכנה.

אפרים וסרמן

***

הערה בעניין שלושת השבועות

זה לשון רבינו יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו 'יערות דבש' (חלק ב דרוש ו):

כבר נודע מה שכתוב בזהר (זהר חדש בראשית יב) למה קץ הגאולה נסתר, וגם מה שרבים אמרו קיצים חכמים ראשונים ואחרונים וכי לא ידעו שהוא כמוס למאוד? אבל העניין, כי אילו ידעו ישראל ההולכים בגולה שיהיה קץ כל כך ארוך, וישבו זמן רב כזה בעוונותינו הרבים בגולה, היו מאבדים עצמם לדעת לרוב השבר, והיה נאבד שארית יעקב, ובפרט בזמן השמדות בעוונותינו הרבים לא היו אוזרים חיל כל כך לעמוד בניסיון. ולכך התחכמו תמיד לקרב הקץ, לומר חזו דאתא חזו דאתא, ובוה חזיקו ידיים רפות וברכיים כושלות אימצו, ותמיד בבוא עקא וגזרא לישראל תלו אותו בחבלי משיח לומר הנה מלכנו יבוא וישיענו, ולכך רבי עקיבא תיכף אחר החורבן התחיל לומר משיח על בן כוזיבא וכד', כולם כדי לחזק, ומבלי להניע לבבות בני ישראל. ולכך נסתם ונסתר הקץ, שלא ידעו אריכות הגלות.

והנה דברי היערות דבש הם דברי פלא: אם רבי עקיבא ידע מתחילה שבן כוזיבא אינו משיח - למה תמך בו במרד במלכות רומי? איך לא חשש לסוגיית השבועות שבמסכת כתובות דף קיא? ומכאן ראייה שהשבועות אינן הלכה, ואינן מעכבות כל מעשה טוב למען עם ישראל, ושלא כמערערם על כך פעם אחר פעם.

מיכאל קליין

"ונפשי כעפר לכל תהיה, פתח לבי בתורתך" - ע"י שאדם מתקן מידותיו נפתח לבו בתורה, וכבר דיבר בזה בחזו"א אמונה ובטחון. אדם אומר בשנת חמה 365 ימים 'ונפשי כעפר לכל תהיה', ואומר זאת שלוש פעמים ביום, וכן עוד במוספים של שבת ור"ח וימים טובים, יותר מ-1100 פעם בשנה. וכשזוכה לאריכות ימים יעשה חשבון כמה פעמים אמר 'ונפשי כעפר לכל תהיה', ומול זה יעשה חשבון כמה פעמים בחייו קיים אמנם דבר זה... הרב קלמן כהנא זצ"ל, מתוך דברים שכתב לעצמו במוצאי יוה"כ פ"תשמ"ב